

УДК 373.(520) : 745/749

Ольга Маєвська
(Полтава, Україна)

ДИЗАЙН-ОСВІТА В ЯПОНСЬКІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні інтенсивно розвивається порівняльна педагогіка, яка вивчає, аналізує, порівнює, оцінює теорію і практику навчально-виховної роботи в різних країнах світу, узагальнює їх позитивний педагогічний досвід, визначає перспективи розвитку освіти й виховання. Дослідження порівняльної педагогіки актуальні в умовах реформування національної системи освіти в Україні та її інтеграції у європейський та світовий простір. Виявлення специфіки освітніх систем різних народів дозволяє виокремити передові ідеї, інновації, які у поєднанні з досягненнями української школи сформують якісні освітньо-виховні моделі.

Особливість японської системи освіти зумовлена своєрідністю національної соціально-економічної і культурної природи японців. Освіта в Японії – це культ, підтримуваний родиною, суспільством і державою. Розвиток творчої особистості та її талантів у японській загальноосвітній школі полягає в особистісному художньо-естетичному розвитку учнів, формування у них світоглядних орієнтацій і компетенцій у сфері художньої культури, вихованні потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні в процесі опанування цінностями національної культурно-мистецької спадщини.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить про те, що багато вчених досліджують японський підхід в освіті, особливості вивчення учнями мистецтва, дизайну. Особливостям японської школи присвячені праці І. Грищенко, Н. Зверєвої, М. Зикова, А. Кирди, Д. Лебедєва, А. Нурутдинової, О. Озерської, Т. Павлової, Г. Пічугіної, І. Тхуго. Місце естетичного виховання в структурі освіти Японії розглядає О. Білик. Художнє виховання

як органічний компонент шкільної освіти в Японії досліджують М. Хормейстер, І. Жукова, О. Сердюк, Л. Троєльнікова, А. Тюленіна.

Виклад основного матеріалу. Модель мистецької освіти в Японії ґрунтується на ідеї здатності кожної людини відчувати красу. У початковій і середній японській школі (1–10 класи) дисципліні «Образотворче мистецтво і ручна праця» (включає знайомство з образотворчим та всіма видами ужиткового мистецтва) відводиться по дві години на тиждень, у середній школі вищого рівня дисциплінам художнього циклу відводиться вже шість годин, причому учень повинен обрати не менше двох з чотирьох запропонованих дисциплін: музика, ієрогліфіка, образотворче мистецтво, дизайн [1, с. 84]. Учням дається свобода для самовияву своїх ідей і здібностей.

Школярі відвідують гуртки, де дізнаються про символічну і філософську сутність ікебани. У перекладі з японської слово ікебана означає «квіти, які живуть». У процесі творчості діти розвивають свої естетичні почуття. Головне правило складання ікебани – це простота і вишуканість. Композиція базується на різносторонньому трикутнику, окресленому трьома головними точками, зазвичай гілками або листям, у де-яких школах символізуючи небо (Сін), людину (Соє) і землю (хікае). Основним завданням у процесі створення квіткової композиції є досягнення гармонії між цими трьома символами. Гілка «сін» є найдовшою, вона задає напрямок всієї композиції, її динаміку. «Соє» коротша у порівнянні з «син» і відповідає за спрямованість і форму. Врівноважує композицію «хікае» – найкоротша гілка і за спрямованістю вона протилежна двом іншим. В ікебані елементи розташовані під кутом один до одного. Розрізняють дві основні форми ікебани, в залежності від кута нахилу композиції: прямостоячу і похилу. В прямостоячій композиції головну гілку («сін») необхідно ставити прямо, а потім нахилити на 15° ліворуч від себе, другу гілку необхідно поставити під

кутом в 45° і нахилити ліворуч вперед. Третю гілку потрібно відразу встановити під кутом 75° у напрямку направо вперед.

Похила форма ікебани відрізняється від прямостоячої розташуванням гілки «сін» – її слід нахилити під кутом 45° вліво вперед. Тоді «соє» розташовується під кутом 15° вліво, а «хікає» – 75° вправо.

Учасники гуртка завжди працюють у тиші, оскільки мовчання створює зв'язок із рослинами. Вважається, що ікебана здатна передати настрої того, хто її створив. Адже емоційний стан у якому відбувається творчий уклад квітів та гілок безпосередньо впливає на композицію. Мистецтво ікебани – це навчання прибирати зайве. Діти ріжуть гілочки, листя, тому що навіть якщо листок дуже красивий, він може бути завеликим. Ікебана навчає задовольнятися мінімумом. У ній має бути присутня душа, глибока філософія й спокій, при цьому використовувати можна будь-який матеріал. Взимку і навесні використовуються різні квіти залежно від сезону. Різним святкам відповідають певні квіти та їх поєднання. Мистецтво ікебани дає можливість не тільки виявити свій смак, але і показати природну сутність рослин, зібраних у композицію.

Створення ікебани починається з вази, до якої, залежно від висоти, ширини та кольору, додаються відповідні рослини. Важливим є поєднання рослин, вази і підставки, квітів і фону, квітів між собою, форми та кольору квітів і вази. Існує декілька стилів ікебани, що різняться між собою величиною та розміщенням рослин, колористикою. Кожен елемент ікебани має свою символіку. Наприклад, зелений колір означає весну, схід, народження; білий колір – осінь; жовтий – кінець літа; червоний – це втілення літа, тепла; темна вода в глибині вази здається чорною і символізує зимовий період. Сполучення сосни і троянди означає вічну молодість і довголіття; сосни та півонії – квітучу молодість; півонії та бамбуку – цвітіння та злагоду, хризантеми та орхідеї – радість. Гілочки бамбука, сосни і сливи

часто групують разом, і вони уособлюють довголіття, оскільки всі ці рослини залишаються зеленими і в холодну пору.

Варто відзначити, що ряд рослин ніколи не включається в святкові композиції. Наприклад, осіннє листя клена, чайне листя, квіти пурпурного кольору, японська троянда, нестійкі різновиди вічнозелених рослин, якими за традицією прикрашають вівтар в буддійському храмі [2].

Не менш важливе у композиції ікебани відчуття часу: минуле втілено у квітах, що розпустилися, засохлому листі; теперішнє – у квітах, що тільки починають розпускатися, і свіжих гілках; майбутнє – у бутонах та бруньках. Ікебана може бути прочитана як ієрогліф, на його глибинному рівні. У ній відтворено вічну боротьбу темряви та світла як діалог між рослинами, між двома сторонами композиції – жіночою (інь) та чоловічою (янь). Педагоги турбуються, щоб дитина розуміла глибинний філософський та естетичний зміст процесу аранжування квітів.

За японськими звичаями, кожна молода дівчина до заміжжя повинна опанувати мистецтво ікебани, чайної церемонії, традиційних танців, гру на одному з народних музичних інструментів, тобто вона повинна володіти не тільки мистецтвом «образотворчого дозвілля», але й мистецтвом «серйозним».

Крім школи в Японії існують приватні курси (дзюку), які забезпечують не тільки поглиблену підготовку з обов'язкових предметів, а й навчання мистецтвам.

Залучення до краси та її розуміння здійснюється в Японії на багатьох рівнях: через діяльність спеціальних відомств та управлінь, що фінансують різні художні конкурси, культурні заходи, виставки, через централізовану функціонуючу мережу широкої та різнопланової освіти, через організацію системи спеціальних товариств охорони традиційних мистецтв (ходзонкай), через організацію активного практичного залучення мас до культурного життя, починаючи з раннього віку. Наприклад, видається журнал «Мистецтво

для маленьких» (Сьонан бідзюцу), який виходить один раз на рік; журнал розрахований на найменших читачів і виклад матеріалу в ньому будується виходячи з цього і в розрахунку на серйозну допомогу дорослих при його освоєнні. Основною метою журналу є, за допомогою уроків з мистецтва, виховання, розвиток естетичних почуттів та емоцій, які допомагають становленню людської душі. «Потрібна шліфовка почуттів, але вона не досягається просто так, без зусиль» [3, с. 83], – пише Такада Мотому.

Журнали та енциклопедії з образотворчого мистецтва, скульптури, довідкові посібники різного типу, що сприяють поширенню знань про історію та художні традиції різних жанрів традиційних мистецтв можуть бути орієнтовані на різну аудиторію – у віковому і освітньому сенсі, у тому числі на дошкільнят і молодших школярів. Вже в молодших групах дитячого садочка, навчаючи дітей грамоті, їх вчать не просто писати ієрогліфи, але писати красиво, відкриваючи за символом покладений в його основу малюнок (пиктограму). Навчання письма займає важливе місце в естетичному вихованні дитини. Каліграфія (сьодо), що традиційно вважається одним з видів образотворчого мистецтва, виробляє точність малюнка, впевненість штриха, витонченість ліній, співмірність обсягів. Але найголовніше – написання ієрогліфа відкриває сам принцип художнього узагальнення, принцип символізації, що веде від живого предмета до його позначення. Тонкість ходу розумового процесу, що виражається в лаконічності і витонченості ліній, допомагає виробленню розуміння принципу побудови художньої форми.

Ієрогліф володіє своїм ритмом, структурою, гармонією, передає пластику руху в уявному співвідношенні предмета з його ієрогліфічним узагальнено-конкретним зображенням (ієрогліф – це і знак, і образ, бо є і позначенням, і малюнком, що зберігає віддалене, але що лежить в основі його накреслення), тому він виступає не просто як засіб комунікації, але і як об'єкт естетичного сприйняття. У своїй довершеній формі ієрогліф є

об'єктом естетичного сприйняття і водночас художнім способом передачі конкретної сутності реального предмета через творчість художньо-мисленнєвої символізації [4]. На прийомах каліграфічного письма будуються принципи малювального мистецтва, виховується смак до лаконічного вираження сутності, що відмовляється від зайвих подробиць, що обтяжують рух думки. Ієрогліфічне письмо розвиває в людини бездоганне відчуття пропорцій, динаміки, руху, здатність цінувати простоту й вишуканість лінії [5, С. 28].

Опановуючи мистецтво ієрогліфічної писемності, японські школярі поступово освоюють прийоми традиційного живописного мистецтва. При вивченні каліграфії грань між процесами письма та малювання поступово зникає, тому після освоєння необхідних механічних навичок дитина вже не пише, а малює, причому не пером, а пензлем, рухаючи його не лише рукою, а немов би усім тілом. Досконале володіння пензлем передбачає бездоганне відчуття пропорцій, впевненість штрихів, точність малюнка. Опановуючи каліграфію, діти немов стають живописцями [6, с. 163].

Значна увага в японській системі художньо-естетичної освіти приділяється розвитку колірної чутливості зору. Вважається, що тонке сприйняття кольорів, уміння гармонійно їх поєднувати сприяє розвитку «художнього» рівня культури праці в усіх сферах, збагачує світобачення, розвиває емоційність особистості та її здатність відчувати найтонші кольорові й емоційні нюанси, стани й настрої, що зумовлені впливом кольорів та їх відтінків. Дошкільник в дитячому садку знайомиться з палітрою в 25 відтінків кольорів, другокласник повинен уміти користуватися фарбами 36 відтінків і знати їх назви. У погожий день директор школи має право відмінити всі заняття, щоб діти йшли малювати з натури. Масові групи дітей з мольбертами на території живописних парків зустрічаються в кожному японському місці [7, с. 470].

У Японії існує поняття єдності каліграфічних і живописних принципів. Тому дітей навчають не лише кольорознавства, але й монохромного живопису із врівноваженими лініями, плямами. Малюнок виконується тушшю, при цьому розкривається гра світла й тіні на предметах, але не контур. Поширеними зображеннями є гілки бамбуку, квіти хризантеми і півонії, журавлі, гори.

Тісний зв'язок філософського та художнього пошуку у японському образотворчому мистецтві представлений малюванням природи і тематичних сюжетів, створенням квіткових композицій – ікебан. Видатний психолог Л. Виготський зазначав, що творчість виявляється скрізь, де дитина уявляє, змінює, відступає від стереотипу, створює нове для інших або для себе [8].

У школі японців вчать робити нескладні художні вироби з паперу, кераміки, іграшки з глини, маски символічних тварин і костюми для численних дитячих свят. За допомогою такої діяльності виховується специфічне ставлення до матеріалу, уміння підкреслити його природну сутність.

Специфічним видом творчості є мистецтво складання різних фігурок з паперу – орігамі. У Японії відомо кілька типів орігамі. Виникли вони в різні часи, що обумовлювалося не тільки різними технологіями виготовлення схожих виробів, а й появою кольорового паперу, а також цілями виконання того чи іншого предмета.

Учні починають опановувати складання із базових традиційних форм орігамі, в основі яких «журавлик» і «паперовий змій». Розвиток творчості у процесі навчання здійснюється завдяки тому, що діти не використовують ножиці. Замість надрізів використовуються кілька аркушів паперу для виготовлення окремих частин фігурки і їх подальшого з'єднання. Відпрацьовуючи техніку складання різних елементів виробів орігамі, особлива увага звертається на правильне виконання згинів. Вони повинні бути практично «гострими» і шари паперу в них повинні щільно прилягати

один до одного. В іншому випадку при накладенні згинів у подальших операціях відбувається зміщення елементів і неможливо створити красивий, акуратний виріб. Тому після виконання кожного окремого етапу роботи потрібно перевіряти «гостроту» всіх згинів [9]. При виконанні орігамі будується своєрідний алгоритм діяльності, при якій дитина, часто навіть без допомоги вчителя, фіксує увагу на кожному етапі роботи, прагнучи усвідомити всю використовувану знакову систему. Слід відзначити і ще одну з особливостей орігамі – оборотність процесу складання, яка передбачає також оборотність розумової діяльності. Захоплення орігамі, допомагає розвивати спостережливість, пам'ять, просторову уяву.

Всі традиційні мистецтва (традиційний театр, поезія, живопис, каліграфія, музика, ікебана, чайна церемонія, сад каменів, бойові мистецтва) пов'язані єдністю світосприйняття, мови вираження, розумінням акта творчості. Заняття декоративно-прикладним мистецтвом розвивають спостережливість, фантазію, сенсорні здібності, формують у людини терпіння, старанність, врівноваженість, вишуканий смак.

Висновок. Роль традиційних мистецтв в японській дизайн-освіті надзвичайно велика. Багатство ідей щодо формування естетичної культури особистості засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва зберігає культурні цінності, виховує художній смак та естетичну свідомість. Існуюча практика залучення найширших мас в художню діяльність, як і спеціальна система виховання створює міцну культурну платформу. Колективні милування, свята, конкурси, групове виховання – все це становить поглиблено-споглядальний шлях розвитку особистості. Основну роль у цьому процесі відіграє загальноосвітня школа.

Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні вітчизняної методики формування мистецької компетентності учнів молодшого підліткового віку засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Троєльнікова Л.О. Художнє виховання в Японії та Китаї: національні традиції та сучасна специфіка // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Щоквартальний науковий журнал. 2010. № 1. С. 82–86.
2. Основні рослини і терміни паркового дизайну. Культура і мистецтво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://8ref.com/16/referat_161739.html – назва з екрану.
3. Такада Мотому. Філософія людського майбутнього. – Токіо, 1977.
4. Ибука М. После трех уже поздно. – Москва, 2011. – 134 с.
5. Волинець Л. Художньо-естетична освіта в Японії // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 1. – С. 28 – 30.
6. Білик О.М. Місце та роль каліграфії в естетичному циклі навчальних предметів японської початкової школи // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2013. – № 1. – С. 159-164. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUPed_2013_1_29
7. Максимюк С.П. Педагогіка : Навчальний посібник. – Київ : Кондор, 2005. – 667 с.
8. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психолог. очерк. – 2-е изд. – Москва : Просвещение, 1967. – 122 с.
9. Афонькін С.Ю. Уроки оригамі в школі і вдома: Експериментальний підручник для початкової школи.– 5-е вид. – Москва : Аким, 1998. – 207 с.

УДК 377 : 745/749 : [62]

Юрій Калязін
(Полтава, Україна)

РОЛЬ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У ДИЗАЙН-ОСВІТІ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються питання викладання інженерно-педагогічної творчості в процесі підготовки викладачів професійної освіти, зв'язок навчання дизайну із інженерно-педагогічною творчістю.

Ключові слова: інженерно-педагогічна творчість, дизайн, професійна освіта.

Професія інженера-педагога професійно-технічного учбового закладу –

*Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції
«Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика»*